

14. A szülőség formái és a társadalmi egyenlőtlenségek napjaink Magyarországn

Monostori Judit – Szabó Laura

---

1. Bevezetés

A családszerkezet mintázata, valamint annak változásai az egyéni életúton összefüggést mutatnak a társadalmi státusz különböző jellemzőivel, ami arra utal, hogy az együttélési formák alakulásában a társadalmi státusznak meghatározó szerepe van. Más szavakkal, a társadalmi státusz egyes dimenziói (pl. iskolai végzettség, munkaerőpiaci helyzet) szelekciós tényezőkként jelennek meg a demográfiai magatartás/jellemzők különböző aspektusaiban, amelyek azután meghatározzák az együttélési formákat is. Ugyanakkor az együttélési formák maguk is gerjeszthetnek társadalmi egyenlőtlenségeket: például vagyoni és jövedelmi, egészségi állapotbeli egyenlőtlenségeket; gyermekes családokra vonatkoztatva pedig a gyermekek kimeneti mutatóinak különböző dimenzióiban.

Azzal a kérdéssel, hogy a családszerkezet és annak változásai milyen szerepet játszanak a társadalmi egyenlőtlenség és a szegénység újratermelődésében, már több évtizede foglalkoznak kutatások (lásd pl. Bernardi–Boertien 2017; Cherlin 2014; Esping-Andersen 2007; McLanahan–Percheski 2008; Wax 2007). A kérdés vizsgálatának aktualitását az adja, hogy a családi életutak egyre inkább diverzifikálódnak, és ez a családszerkezeti hatások súlyát növelheti a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelésének rendszerében.

Tanulmányunkban a családszerkezeti jellemzők egy dimenziójával, a szülőség formáival foglalkozunk. Elemzésünkben kilépünk az együttélésen alapuló család keretéből, hiszen a gyermeküktől különélő szülőket is vizsgáljuk. Továbbá a pótszülőséget is bevonjuk a megfigyelési körbe, kitágítva ezzel a családszerkezeti vizsgálatok klasszikus megközelítését, amelyek már korábban is kimutatták a társadalmi státusz és a gyermekes családok típusai közötti összefüggéseket (Harcsa–Monostori 2018, 2020).

A szülőség aktuális formái egyfajta lenyomatait azoknak a demográfiai eseményeknek, amelyek a párkapcsolati és a szülői életpályáján bekövetkeztek. A válás, a szülők szétköltözése, az özvegyülés, az újrահázasodás, új partnerkapcsolatba lépés, illetve a különböző kapcsolatokból származó gyermekek megszületése, azok az események, amelyek a szülőség formáját meghatározzák.

Ezek az események pedig alapvetőek a társadalmi egyenlőtlenségek alakulása szempontjából is, mind maguk a szülők, mind pedig a gyermekek vonatkozásában.

Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy a szülőség formái nem azonosak annak tartalmával, hiszen vérszerinti és pótszülői formában, együttélő vagy különélő szülőként is eltérő tartalmakkal tölthetnek meg ezek a szerepek, ami a szülő-gyermek közötti intimitást, a szülői gondoskodás formáit, annak mélységét tekintve is eltérő lehet. Ezekkel a tartalmi/minőségi kérdésekkel a tanulmányunk nem foglalkozik, pusztán a szülőség formai elemeit vizsgáljuk. Ezt elemzésünk minden pontján szem előtt kell tartani, hiszen amikor például úgy fogalmazunk, hogy az apa különélő apa szerepben van, akkor ebbe a kategóriába egyszerre sorolódnak be azok az apák, akik nagyon szoros, akár mindennapos kapcsolatot tartanak fenn a gyermekeikkel, s ily módon nagyon erőteljesen involválódnak a gyermekek életébe, és azok is, akik nem tartják a kapcsolatot gyermekeikkel, vagy akik a szülői gondoskodás nagyon alacsony szintjét nyújtják.

Tanulmányunkban azt a kérdést vizsgáljuk, hogy hogyan függ össze a társadalmi státusz egy meghatározó eleme, az iskolai végzettség azzal, hogy a szülő együtt él-e a vérszerinti/biológiai gyermekeivel, hogy pótszülői szerepben van-e, illetve, hogy egyedül vagy párkapcsolatban neveli-e a gyermekeit? Miként változott az iskolai végzettség és a szülőség formája közötti kapcsolat az elmúlt 20 évben?

Mivel a kapcsolatok felbomlása után a gyermekek jellemzően az anyánál maradnak, és az együttélésen alapuló új kapcsolat kialakításának valószínűsége is eltérő a férfiak és a nők esetében, ezért elemzéseink többségét az anyákra és az apákra külön-külön végezzük el. Indokolja ezt az is, hogy korábbi kutatások azt jelzik, az apák válás utáni családstruktúrája komplexebb, mint az anyáké (lásd Eggebeen–Knoester 2001), és körükben gyakoribb, hogy nem élnek együtt vérszerinti gyermekeikkel.

Tanulmányunkban számos olyan élethelyzetet – szülői státuszt – írunk le, amelyeknek nincsen a hazai szociológiában vagy demográfiában egységes és semleges megnevezése. Noha a gyermekes családokkal foglalkozó kutatások használják az *intakt*¹ és a *mozaik család*, valamint az *egyszülős család* fogalmakat, a szülőség olyan megnevezései mint *biológiai*, *vérszerinti*, vagy *pótszülő kifejezések* értéktelítettek a magyar nyelvben. S bár alkalmazásukat nem tartjuk szerencsésnek, nem találtunk helyettük semlegesebb kifejezéseket.

Kutatásunkban a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) 2001-es, 2011-es és 2022-es teljes körű, egyéni szintű népszámlálási adatait dolgoztuk fel.

---

¹ Az *intakt* család meghatározása elemzésenként változó, de legtöbb esetben azt a helyzetet jelöli, amikor mindkét szülő az összes, családban élő gyermek vérszerinti szülője.

2. A társadalmi egyenlőtlenségek és a szülőség formái

A társadalmi egyenlőtlenségek és a családszerkezet összefüggéseit leggyakrabban abban a kontextusban vizsgálják a kutatások, hogy a gyermekek kognitív és érzelmi fejlődését, felnőttkori demográfiai magatartását, a párkapcsolataik stabilitását hogyan befolyásolja az, hogy milyen összetételű családban nevelkedtek, hogy hány és milyen típusú családszerkezeti változást éltek meg a gyermekkorukban (lásd pl. Amato 2010; Kim 2011; McLanahan–Percheski 2008; Sun–Li 2009). Ugyanakkor a szülők életminőségét – mentális jólétét, társas kapcsolati és családi beágyazottságát, még a munkához való viszonyát is – meghatározza, hogy együtt élnek-e kiskorú gyermekeikkel, illetve hogy a szülőségnek mely formáját gyakorolják (Eggebeen–Knoester 2001; Waldvogel–Ehlert 2016). Továbbá az, hogy a szülők milyen formában nevelik a gyermekeiket, a szülők között is generálhat társadalmi egyenlőtlenségeket, akár a vagyoni, akár a jövedelmi helyzetet tekintjük.

2.1. Időbeli trendek

Számos kutatás rámutatott arra, hogy a nyugati társadalmak családszerkezeti mintázatait tekintve az utóbbi évtizedekben nem az az új jelenség, hogy újabb együttélési formák jelennek meg, és így a családformák szerinti struktúrák komplexebbé válnak, hanem az, hogy az egyes családformák egyre szorosabb kapcsolatot mutatnak a társadalmi réteghelyzettel. A nem intakt családok egyre inkább koncentrálnak a hátrányos helyzetű csoportok körére (Garriga–Bernardi 2019; McLanahan–Jacobsen 2015; Carlson–England 2011; McLanahan 2004), ilyen módon a családszerkezeti struktúrák társadalmon belüli eloszlása hozzájárul az egyenlőtlenségek időbeli növekedéséhez más dimenziókban is.

Ezek a változások az egyes országokban eltérő ütemben zajlanak, illetve vannak olyan országok, ahol a nem intakt családok korábban is az alacsonyabb társadalmi státuszú szülőkre voltak jellemzőek, míg másutt a nem intakt családok bizonyos formái – például az egyszülős családok – a magasabb státuszúak körében voltak felülreprezentáltak. Ez utóbbi országokban (pl. Spanyolországban, lásd Garriga *et al.* 2015) tehát nem a családszerkezeti formák és a társadalmi státusz közötti kapcsolat erősebbé válásáról lehet beszélni, hanem a trend megfordulásáról.

2.2. Az anyaság különböző formái

Annak, hogy az anyáknak sokkal nagyobb aránya él együtt a vérszerinti gyermekével, mint az apáknak, alapvetően az az oka, hogy a gyermekek a szülők szétválása után gyakrabban maradnak az anyánál, mint az apánál. Mivel

számos országban a gyermeküket egyedül nevelő szülők szegénységi kockázata jóval meghaladja az átlagost, és több más dimenzióban (társas kapcsolatok, szubjektív jóllét stb.) is jelentős hátrányban vannak más szülőtársaikhoz képest, ezért fontos kérdés, hogy a gyermeküket egyedül nevelő anyák körében hogyan alakul az újraházasodás, új párkapcsolat alakítása, és hogyan írható le e jelenség társadalmi profilja, mekkora a valószínűsége annak, hogy a különböző iskolai végzettségű anyák (válás vagy különköltözés után) új családot alapítsanak.

Carriga és Cortina az 1991, 2001, 2011-es spanyol népszámlálásokat elemezve azt tapasztalta, hogy az egyszülős státusz és az anyák iskolai végzettsége közötti pozitív kapcsolat negatívba fordult (Garriga–Cortina 2017), azaz az utóbbi időben az alacsonyabb végzettségű anyáknak van nagyobb esélye arra, hogy egyedülálló szülővé váljanak. A trendfordulóra utaló jeleket olyan országokban is megfigyeltek (pl. Olaszország), ahol még a 2000-es évek közepén is pozitív volt az összefüggés a nők iskolai végzettsége és az egyedülálló szülővé válás között (Garriga *et al.* 2015). A több kontinentális és észak-európai országra is kiterjedő összehasonlító elemzések ehhez hasonló eredményekre jutottak (Matysiak *et al.* 2014). Ezek a folyamatok részben abból adódhatnak, hogy az alacsonyabb iskolai végzettségűek párkapcsolatai törékenyebbé váltak, részben pedig abból, hogy az alacsonyabb végzettségű nők újraházasodási mutatói, az új párkapcsolat kialakításának valószínűsége elmarad magasan kvalifikált társaiktól.

2.3. Az apaság különböző formái

Az apák családszerkezetének mintázata, az apai szülőség formája számos országban szoros összefüggést mutat az apa iskolai végzettségével. A magas iskolai végzettséggel rendelkező apák az alacsonyabban kvalifikált társaikhoz képest gyakrabban élnek ugyanabban a családban, amiben első vérszerinti gyermekük is született, azaz intakt családban, és ebből következően ritkábban vannak pótszülői szerepben (Goldscheider–Sassler 2006; Sodermans *et al.* 2013; Vanassche *et al.* 2015). Válás után pedig körükben gyakoribb, hogy együtt élnek vérszerinti gyermekeikkel, ami több országban is alapvetően abból adódik, hogy az iskolázottabb apák gyakrabban nevelik a gyermekeiket az anyával váltott gondoskodásban, illetve gyakrabban fordul elő az is, hogy a gyermekek a szülők szétköltözése után az apánál kerülnek elhelyezésre. Ez egyrészt abból adódik, hogy a magasabb végzettségű apák jobban tudják finanszírozni a gyermeknevelés és a váltott gondoskodás költségeit. Másrészt jellemzőbb rájuk, hogy családorientált értékeik vannak, amelyben nagy szerepe van a szülőség szorosabb megélésének. Harmadrészt a magasabban kvalifikált apák már az együttélés alatt is jobban involválódnak a gyermeknevelés feladataiba, mint az alacsony iskolai végzettségű apák.

A kutatások pozitív kapcsolatot találtak az apák iskolai végzettsége és az újrarahasodás, új párkapcsolat kialakítása között. Ugyanakkor az iskolázottabb férfiak nagyobb valószínűséggel vesznek el gyermektelen nőt, míg az alacsonyabb végzettségűek nagyobb valószínűséggel lépnek párkapcsolatba anyákkal. Ebből következően az alacsonyabb végzettségű férfiak nagyobb valószínűséggel kerülnek pótapai szerepbe (Goldschneider–Sassler 2006; Vanassche *et al.* 2015).

Abban is van iskolai végzettség szerinti különbség, hogy a válás utáni új kapcsolatban az apának születnek-e gyermekei. A kutatások azt mutatják, hogy az elvált apák között vonzóbbak a magasabb végzettségűek, mivel a további gyermeket tervező nők a magasabb végzettségű férfiakról inkább feltételezik azt, hogy azok újra szülővé szeretnének válni (Lappegård–Rønsen 2013; Thomson *et al.* 2014). Ezt a feltételezésüket tudományos kutatások is igazolják (Hopcroft 2015). Így ha a magasabb végzettségű apák már korábban szülővé vált nőkkel lépnek párkapcsolatba, akkor nagyobb a valószínűsége annak is, hogy az új kapcsolatukban is születnek gyermekeik.

3. Adatok és módszerek

Tanulmányunkban a KSH 2001., 2011. és 2022. évi teljes körű, egyéni szintű népszámlálási adatait elemezzük. A releváns változók leválogatása után a három év adatainak összevont adatbázisán végeztük számításainkat, a magánháztartásban élő népesség körében.

3.1. A „szülőség típusai” függő változó előállítás

A változó kialakításánál azokat tekintettük szülőnek, akik a családban férj, feleség, élettárs vagy egyedülálló szülő szerepben voltak, és akik 0–18 éves, kiskorú gyermekkel éltek együtt egy családban. Szülőknek tekintettük azokat is, akik nem élnek együtt 0–18 éves gyermekkel, de van ilyen korú, más családban élő vérszerinti gyermekük.

A szülői típusok változó kialakítása több információn alapul. Noha a népszámlálási kérdések nem jelölik, hogy a szülő vérszerinti gyermekeivel együtt él-e, illetve azt sem, hogy a családban élő gyermekek a szülők vérszerinti gyermekei-e, minden személy esetében rögzítve van az élve született gyermekek száma, azok születési éve és hónapja.²

²2001-ben az első négy, 2011-ben az első hat, 2022-ben pedig az első tíz gyermek születési adatait kellett rögzíteni, ennél több gyermek esetén pedig a legfiatalabbét. Noha ez eltérő adatfelvételi mód, úgy gondoljuk, hogy lényegesen nem befolyásolja a következtetéseinket, mivel az ötnél több vérszerinti gyermekkel rendelkező szülők aránya alacsony.

Mivel a családban élő, gyermek státuszú személyeknek is rögzítették a születési adataikat, a vérszerinti és a családban élő gyermekek születési adatainak összevetésével beazonosítható, hogy a családban élő gyermek kinek a vérszerinti gyermeke: közös gyermek-e, csak az anyáé, vagy csak az apáé-e. A szülő vérszerinti gyermekeit akkor tekintettük azonosnak a szülővel egy családban élő gyermekekkel, ha azoknak a születési éve és hónapja is megegyezett. Természetesen ez nem jelent pontos azonosítást, hiszen előfordulhat, hogy egy szülő vérszerinti és nevelt gyermeke is azonos évben és hónapban született, és őket tévesen azonosítjuk ugyanazon gyermekként. Ennek az esetnek a valószínűségét azonban alacsonynak tartjuk.

Az elemzéseink kiindulópontja egy 14 kategóriából álló változó volt, amely attól függően csoportosította a 0–18 éves gyermekkel együtt élő szülőket, hogy vannak-e vérszerinti gyermekeik, együtt élnek-e velük, pótszülő szerepben vannak-e, és hogy párjukkal együtt vagy egyedül nevelik-e a gyermekeket (*Függelék F1. táblázat*). Ebből alakítottuk ki az elemzés függő változóit. Közben az anyáknál és az apáknál is vizsgáltuk, hogy hogyan függ össze az iskolai végzettség azzal, hogy az anya intakt vagy nem intakt szülői státuszban van-e, a nem intakt szülőségek különböző kategóriáit alakítottuk ki az anyákra és az apákra vonatkozóan. Elemzésünkben csak azokra a kategóriákra fókuszálunk, amelyek a korábbi szakirodalom alapján és intuitíve is jól értelmezhető csoportokat jelentenek, ezek azonban értelemszerűen nem fedik le a nem intakt szülőség minden formáját.

Az anyákra vonatkozó függő változók a következők voltak:

1. *Az anya intakt szülői státuszban vs. nem intakt szülői státuszban*: az anya intakt szülői státuszban van, ha az összes 0–18 éves gyermekével együtt él, párkapcsolatban, és a családban élő összes gyermek a párjának is vérszerinti gyermeke. E csoport aránya a teljes adatbázisban: 2001: 66,3%; 2011: 60,6%; 2022: 58,5%.
2. *A nem intakt szülői státuszban belül kiemelt kategóriák*:
  - a) *Az anya egyedül neveli a gyermekét/gyermekeit*. Arányuk a nem intakt családok körén belül: 2001: 43,8%; 2011: 44,6%; 2022: 40,7%.
  - b) *Az anya mozaik családban él*: az anya az összes, vagy csak néhány vérszerinti gyermekével együtt él, párkapcsolatban, és a párja pótszülő (is). Arányuk a nem intakt családok körén belül: 2001: 35,6; 2011: 29,8%; 2022: 37,2%.

Az apákra vonatkozó függő változók a következők:

1. *Az apa intakt szülői státuszban vs. nem intakt szülői státuszban*: az apa intakt szülői státuszban van, ha az összes 0–18 éves gyermekével együtt él, párkap-

csolatban, és a családban élő összes gyermek a párjának is vérszerinti gyermeke. Arányuk a teljes adatbázisban: 2001: 73,1%; 2011: 66,6%; 2022: 62,6%.

2. A nem intakt szülői státuszon belül kiemelt kategóriák:

- a) *Az apa csak különélő vérszerinti apa szerepben van (továbbiakban: különélő apa):* van(nak) 0–18 éves vérszerinti gyermeke(i), de nem él vele/velük, valamint pótszülői szerepben sincs. Arányuk a nem intakt családokon belül: 2001: 41,2%; 2011: 49,4%; 2022: 54,5%.
- b) *Az apa abban a családban, amelyben él, csak pótszülői szerepben van (továbbiakban: apa mozaik családban, vérszerinti gyermek nélkül):* nincsenek vérszerinti gyermekei a családban, de olyan családban él, ahol a párja korábbi kapcsolatából származó 0–18 év közötti gyermekek is élnek. Arányuk a nem intakt családokon belül: 2001: 36,8%; 2011: 34,9%; 2022: 25,0%.
- c) *Az apa mozaik családban él, ahol vérszerinti gyermekei is élnek (továbbiakban: apa mozaik családban, vérszerinti gyermekkel):* az apa az összes vagy közülük legalább egy vérszerinti gyermekével él együtt, párkapcsolatban. Egy részük olyan családban, ahol párjának korábbi kapcsolatából származó gyermekek is nevelnek, de közös gyermekek is születettek. Más részük olyan család, ahol az apa párja nem vérszerinti szülője az ott élő gyermekek egyikének sem. Arányuk a nem intakt családokon belül: 2001: 22,0%; 2011: 15,6%; 2022: 20,4%.

3.2. Magyarázó változó: az iskolai végzettség

Elemzésünk magyarázó változója a szülők társadalmi-gazdasági státusát jelző *befejezett iskolai végzettség* három kategóriás változója. Alapfokú iskolai végzettségű az, aki legfeljebb szakmunkás végzettséggel rendelkezett a népszámlálás eszmei időpontjában. Középfokú végzettségű az, akinek van általános érettségije vagy hasonló középszintű végzettségű, míg felsőfokú végzettségű, az aki egyetemi, főiskolai vagy ennél magasabb fokozatot szerzett.

3.3. Kontrollváltozók

A többváltozós regressziós elemzésekben kontrollváltozóként vontuk be a szülők életkori csoportját (15–29 éves, 30–39 éves, 40–49 éves, 50 éves és idősebb); az élveszületett gyermekek számát (nincs gyermek vagy egy gyermek; két gyermek; három vagy több gyermek) és a népszámlálási lakóhely településtípusát (Budapest; megyei jogú városok; egyéb városok, községek). Az *1. táblázat* a kontrollváltozók évenkénti és nemenkénti megoszlását mutatja.

1. táblázat. A 0–18 éves gyermekkel rendelkező szülők megoszlása társadalmi-demográfiai jellemzőik szerint (% , fő)

	2001			2011			2022		
	Férfi	Nő	Együtt	Férfi	Nő	Együtt	Férfi	Nő	Együtt
<i>Korcsoportok</i>									
15–29 éves	14,6	24,6	19,9	6,6	12,2	9,6	6,9	12,0	9,5
30–39 éves	39,4	43,4	41,5	40,1	47,7	44,1	27,1	34,0	30,7
40–49 éves	36,6	27,8	31,9	37,1	31,1	33,9	46,1	43,6	44,8
50+ éves	9,3	4,2	6,6	16,2	9,0	12,4	20,0	10,4	15,0
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
N (ezer fő)	1113,2	1249,2	2362,4	1015,2	1142,0	2157,2	985,1	1076,7	2061,8
<i>Iskolai végzettség</i>									
Alapfok	63,1	52,7	57,6	54,9	42,5	48,3	43,4	31,6	37,2
Középfok	22,5	32,3	27,6	25,7	33,4	29,8	30,3	33,7	32,1
Felsőfok	14,4	15,1	14,8	19,4	24,1	21,9	26,3	34,7	30,7
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
N (ezer fő)	1113,2	1249,4	2362,6	1015,2	1142,0	2157,2	985,2	1076,8	2062,0
<i>Gyermekek száma^a</i>									
1 gyermek	30,1	31,6	30,9	33,9	34,2	34,1	36,6	37,1	36,9
2 gyermek	45,6	45,0	45,3	40,5	40,5	40,5	39,1	38,9	39,0
3 és több gyermek	24,2	23,4	23,8	25,5	25,3	25,4	24,3	24,0	24,1
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
N (ezer fő)	1092,1	1242,7	2334,8	991,8	1134,3	2126,0	956,1	1061,8	2017,9
<i>Településtípus</i>									
Budapest	14,2	14,9	14,5	14,5	15,1	14,8	15,8	16,2	16,0
Megyeszékhely	19,5	20,0	19,8	19,2	19,9	19,6	19,2	19,7	19,4
Egyéb város	33,1	33,0	33,0	33,0	32,9	32,9	33,1	33,1	33,1
Község	33,2	32,1	32,6	33,3	32,0	32,6	31,9	31,1	31,5
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
N (ezer fő)	1113,2	1249,4	2362,6	1015,2	1142,0	2157,2	985,2	1076,8	2062,0

Forrás: KSH Népszámlálás 2001., 2011., 2022. évi adatai alapján saját számítás.

Megjegyzés: ^a: A gyermekek száma a vérszerinti gyermekek számát jelöli. Az, hogy a gyerekszám 0 csak azoknál a pótszülőknél fordulhat elő, akiknek nincs vérszerinti gyermekük, őket a gyermekszám szerinti '1'-es kategóriába soroltuk.

3.4. Statisztikai elemzések

Elemzésünkben a leíró statisztikák mellett többváltozós, logisztikus és multinominális regressziós modelleket használunk. A logisztikus és multinominális regressziós elemzések kovariánsai közül az iskolai végzettség és a népszámlá-

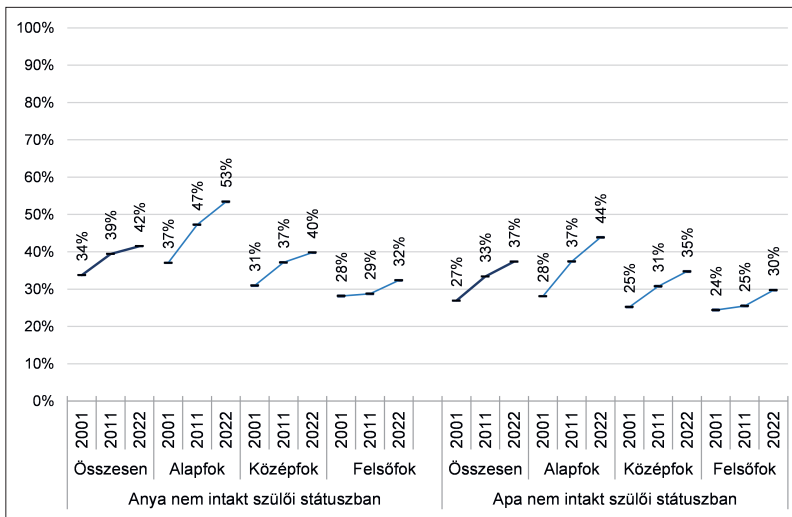
lás éve, illetve ezek interakciós hatásainak esélyhányadosait közöljük 95%-os konfidencia intervallummal együtt. A regressziós elemzéseknél minden modell esetében kontrollálunk a szülők életkori csoportjára, a gyermekek számára és lakóhelyük településtípusára.

4. Eredmények

4.1. Az intakt *versus* nem intakt szülői státusz valószínűsége iskolai végzettség szerint

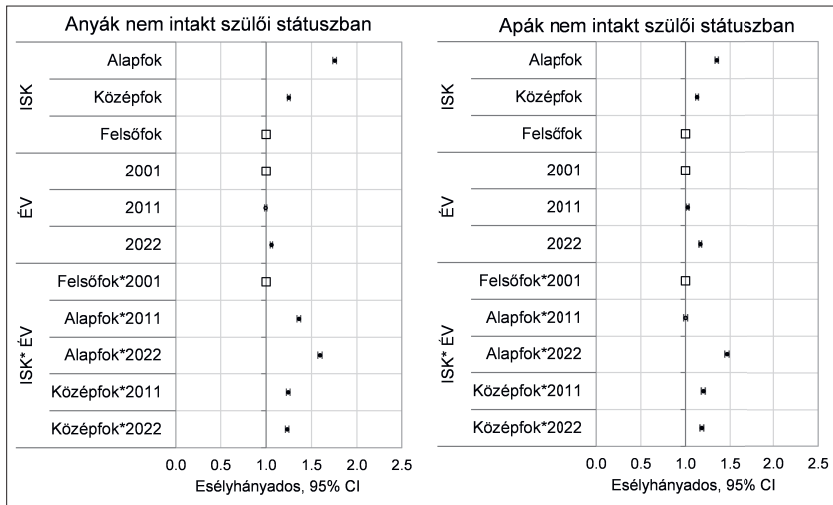
A kétváltozós elemzések eredményei szerint, az elmúlt 20 évben az anyák és az apák körében is növekedett a nem intakt szülői státuszba tartozók aránya (1. ábra). A növekedés eltérő ütemű volt a szülők iskolai végzettsége szerint. Mind az anyák, mind az apák körében az alapfokú végzettségűeknek volt a legnagyobb mértékű a növekedés (anyák: 37-ről 53%-ra; apák: 28-ről 44%-ra), míg a középfokú végzettségűek körében enyhébb (anyák: 31-ről 40%-ra; apák: 25-ről 35%-ra), a diplomások körében pedig még enyhébb növekedést láthattunk (anyák: 28-ről 32%-ra; apák: 24-ről 30%-ra).

1. ábra. *Nem intakt szülői státuszú anyák és apák arányának alakulása iskolai végzettség szerint Magyarországon, 2001, 2011, 2022 (%)*

Forrás: KSH Népszámlálás 2001., 2011., és 2022. évi adatai alapján saját számítás. A konfidencia intervallumok a népszámlálási adatok sajátosságáiból adódóan olyan alacsonyak, hogy az ábrán a jelölők nehezen elkülöníthetők.

2. ábra. Anyai és apai szerepek: a nem intakt szülői státusz esélye, iskolai végzettség és a megfigyelés éve szerint (esélyhányados, 95% CI)

Forrás: KSH Népszámlálás 2001., 2011., és 2022. évi adatai alapján, saját számítás.

Jelölések: A referenciacsoportok üres négyzetrel jelölve. A konfidencia intervallumok a népszámlálási adatok sajátosságaiából adódóan olyan alacsonyak, hogy az ábrán a jelölők nehezen elkülöníthetők. Megjegyzés: Kontrollálva: a szülő korcsoportjára, a gyermekszámra és a lakóhely településtípusára.

Ebből következően a nem intakt szülői státuszban élők arányát tekintve, növekedett a távolság az alapfokú és a középfokú, valamint a középfokú végzettségűek és a diplomások között, különösen az anyák körében.

Az anyákra vonatkozó logisztikus regressziós modell eredményei azt mutatják, hogy 2011-ben nem, de 2022-ben 6%-kal nagyobb volt az esélye annak, hogy az anya nem intakt szülői státuszban legyen, mint 2001-ben. Az alapfokú végzettség jelentősen, a középfokú végzettség kisebb mértékben, minden évben növelte ennek a valószínűségét; 2011-ben és 2022-ben is ezek a kockázatok még erőteljesebbek voltak: különösen magasak az értékek 2022-ben az alapfokú végzettségűek körében. Ez tehát azt jelenti, hogy a szülő életkora, gyermekszáma és a lakóhely típusának kontrollálása után is fennáll, hogy a nem intakt anyai státusz időben egyre nagyobb eséllyel fordul elő az alacsony iskolai végzettségű anyák körében. (Lásd 2. ábra, bal oldal.)

Az apákra vonatkozó többváltozós eredmények hasonló mintázatot mutatnak, mint az anyáknál. A felsőfokú végzettségű apákhoz képest az alapfokú iskolai végzettségű apák 35%-kal, míg a középfokú iskolai végzettségű apák 13%-kal nagyobb eséllyel vannak nem intakt szülői státuszban. Másrészt az is látható, hogy 2001 és 2022 között az alacsony iskolai végzettségű apák körében növekedett erő-

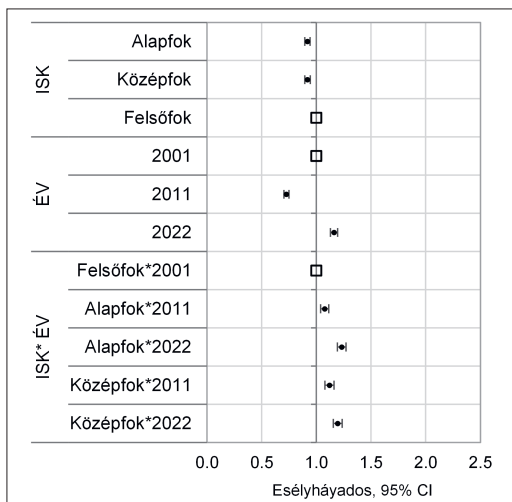
teljesebben ennek az esélye. Az apáknál ugyanakkor az iskolai végzettség szerinti különbségek nem olyan jelentősek, mint az anyáknál. (Lásd 2. ábra, jobb oldal.)

4.2. A nem intakt anyai státusz formái: gyermeküket egyedül nevelő *versus* mozaik családban élő anyák

A további kutatási kérdéseink speciálisan a nem intakt szülői szerepben levő apákra és anyákra vonatkoznak. Az anyákra vonatkozó modell (referenciacsoport: egyszülős anyák) eredményei azt mutatják, hogy ha a három év adatait egyben vizsgáljuk, akkor az iskolai végzettség és a mozaik családba kerülés között pozitív összefüggés van. Mind az alapfokú, mind a középfokú végzettségű anyáknak kisebb az esélye arra, hogy pótpálás családban éljenek, mint a felsőfokú végzettségű anyáknak

Ugyanakkor a periódus és az iskolai végzettség interakciós hatása azt jelzi, hogy időben ez az összefüggés megváltozott (3. ábra). 2001-ben az alapfokú és a középfokú végzettségű anyáknak kisebb esélye volt arra, hogy pótpával neveljék a gyermekeiket, 2011-ben és 2022-ben pedig az alapfokú és középfokú iskolai végzettségű nők nagyobb eséllyel éltek mozaik családban, mint a felsőfokú végzettségűek.

3. ábra. Anyai szerepek: a mozaik családban élés esélye, az anya iskolai végzettsége és a megfigyelés éve szerint (esélyhányadosok, 95% CI)

Forrás: KSH Népszámlálás 2001., 2011., és 2022. évi adatai alapján, saját számítás.

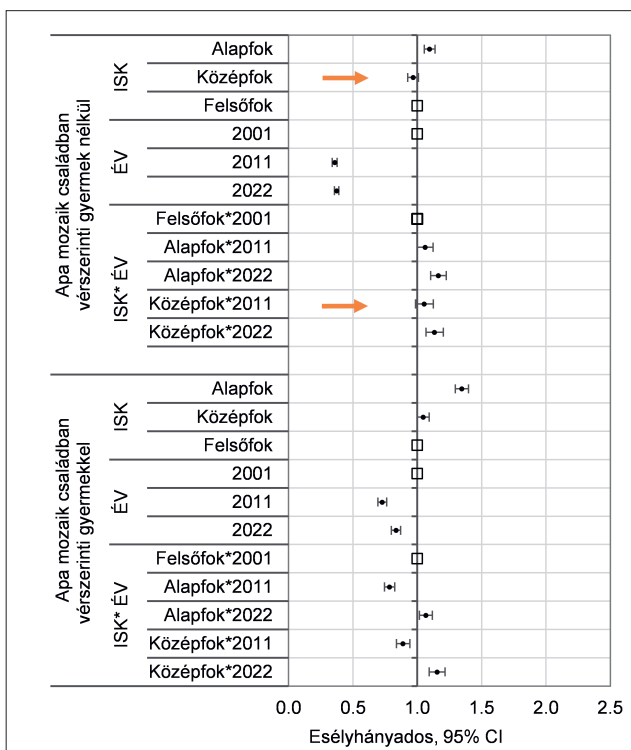
Jelölések: Lásd a 2. ábra alatti leírást.

Megjegyzés: Referenciacsoport: egyedülálló anyák.

4.3. A nem intakt apai státusz formái

Az apákra vonatkozó modell eredményei jelzik, hogy az alapfokú végzettségű apák nagyobb eséllyel kerülnek csak pótapa szerepbe (azaz az új párkapcsolatukban nem él velük együtt az apa vérszerinti gyermeke), mint a felsőfokú végzettségűek.³ A multinominális regressziós elemzésnél a referenciacsoport

4. ábra. *Apai szerepek: a pótapa szerepben vagy mozaik családban, vérszerinti gyermekekkel élés esélye, az apa iskolai végzettsége és a megfigyelés éve szerint (esélyhányadosok, 95% CI)*

Forrás: KSH Népszámlálás 2001., 2011., 2022. évi adatai alapján, saját számítás.

Jelölések: Lásd a 2. ábra alatti leírást.

Megjegyzés: Referenciacsoport: különélő apák. Az ábrán nyíllal megjelölt csoportok nem különböznek szignifikánsan a referenciacsoporttól.

³ Az egyes évekre külön-külön becsült modellek eredményeit az itt közölt ábrákon nem mutatjuk be, csak az összevont adatokra vonatkozózt.

a különélő apák csoportja. A középfokú végzettségű apáknak alapvetően nem nagyobb az esélyük erre a szülői szerepre, mint a felsőfokú végzettségűeknek, noha a 2022-es periódus hatása és az iskolai végzettség interakciós mutatója azt jelzi, hogy a középfokú végzettségű apák esélyei is megnövekedtek erre a szülői szerepre.

Az alapfokú és középfokú iskolai végzettségű apáknak arra is nagyobb az esélye, hogy olyan mozaik családban éljenek, ahol vérszerinti gyermekeik is élnek. Az alapfokú iskolai végzettségű apák 35%-kal, a középfokú iskolai végzettségű apák 5%-kal nagyobb eséllyel élnek ilyen típusú mozaik családban, mint a felsőfokú iskolai végzettségűek.

Az iskolai végzettség és mozaik családban élés esélye évenként változik. Míg 2001-ben és 2011-ben a középfokú és felsőfokú iskolai végzettségű apák nem különböztek ebből a szempontból, addig 2022-ben már nemcsak az alapfokú, hanem a középfokú végzettségű apák is szignifikánsan magasabb eséllyel éltek vérszerinti gyermekikkel, mozaik családban, mint a felsőfokú végzettségű apák.

A 4. ábrán a három év összevont adatain végzett regressziós elemzésekben az interakciós hatások is ezt az összefüggést jelzik.

5. Összegzés

Tanulmányunkban a társadalmi egyenlőtlenségek hálójának egy kevésbé vizsgált dimenzióját, a szülőség formáját vizsgáltuk. Ahogyan korábbi kutatások is feltárták, az, hogy milyen formában nevelik a szülők a gyermekeiket, meghatározó a gyermekek kimeneti mutatói (kognitív, érzelmi fejlődésük, későbbi demográfiai magatartásuk), illetve a szülők jólléte szempontjából is. Tanulmányunk első felében arra a kérdésre fókuszáltunk, hogy a nem intakt szülői státuszok hogyan függnek össze a szülő iskolai végzettségével, és ez hogyan változott időben. Miközben mindhárom vizsgálati évben az alacsonyabb iskolai végzettségű anyák és apák kerülnek nagyobb eséllyel nem intakt szülői szerepekbe, ez a kapcsolat egyre erősebbnek tűnik, azaz 2001 és 2022 között egyre szorosabban kapcsolódik össze az alacsony iskolai végzettség és a nem intakt szülői státusz, illetve a másik oldalon a magas iskolai végzettség és az intakt szülőség. Ez részben azt jelenti, hogy az iskolai végzettség meghatározó a szülőség típusa, a gyermekek szempontjából pedig a szülői háttér vonatkozásában. Másrészt, ha a nem intakt szülői státusz egyre szorosabban kapcsolódik össze az alacsony végzettséggel, akkor ez az egyenlőtlenségek növekedésének irányába hathat más dimenziókban is, például jelentkezhethet a gyermekek különböző kimeneti mutatóiban. A szülők alacsony iskolai végzettségének negatív hatását a nem intakt családszerkezeti formák felerősíthetik. További kutatásokat igényel, hogy a szülő iskolai végzett-

sege és a szülőség típusa közötti kapcsolat erősödése mögött milyen társadalmi mechanizmusok állnak.

A szülői párkapcsolatok felbomlása a szülőség különböző formáit teremti meg. Ez a szülők társadalmi státusza és neme által is meghatározott. Mivel válás után a vérszerinti gyermekekkel döntően az anyák maradnak egy családban, ezért a nem intakt szülői státuszokon belül az a kérdés, hogy társadalmi státuszuk kapcsolatát mutat-e azzal, hogy újabb párkapcsolatba lépjenek, mozaik családot alapítsanak. A 2001-es évre vonatkozó eredményeink egybevágóan több más nemzetközi kutatási eredménnyel, miszerint a magasán kvalifikált anyáknak van erre nagyobb esélye. Ugyanakkor az egyes éveket vizsgálva egy trendfordulót látunk. Míg 2001-ben az alacsonyabb iskolai végzettségű anyáknak van kisebb esélye a mozaik családdá alakulásra, addig 2022-ben már éppen azt látjuk, hogy az ő esélyeik nagyobbak erre. Kérdés, hogy mi okozhatta ezt a jelentős változást a vizsgált időszak alatt. 2011-ben azt látjuk, hogy a mozaik családdá válás esélyei általában véve erőteljesen lecsökkentek, míg 2022-ben megnövekedtek. Az előbbi változás egyik magyarázata lehet a Magyarországot is komoly mértékben érintő gazdasági világválság, ami az együttélő párkapcsolatok kialakításának sem kedvezett. Ez összhangban van azzal, hogy a házasságkötések száma is a 2010-es évek környékén volt mélyponton. A 2022-ben megfigyelt változás pedig összefügghet azzal, hogy Magyarországon a 2010 utáni családpolitika erőteljesen ösztönözte a párkapcsolatok, különösen a házasságok megkötését, ami az alacsonyabb végzettségűeket erőteljesen érintette. Noha erre vonatkozóan pontosan megfeleltethető adatok nem állnak rendelkezésre, egy, a 2010-es évek második felében készült, házassodással kapcsolatos elemzés eredményei összhangban vannak ezzel. Eszerint 2010 és 2016 között az első házasságukat kötők körében is lényegesen az átlag feletti növekedést mértek az alacsonyabb iskolai végzettségűek és az ország elmaradottabb régióiban élők körében (Murinkó–Rohr 2018).

A nem intakt családban élő apákra vonatkozó modellek azt mutatják, hogy az alacsonyabb iskolai végzettségű férfiaknak nagyobb az esélyük a pótapa szerepre, és arra is, hogy mozaik családban éljenek vérszerinti gyermekeikkel, mint a különélő apa szerepre. Ez az eredmény nem illeszkedik az általunk bemutatott nemzetközi kutatások eredményeihez, hiszen azok alapján azt vártuk volna, hogy a nem intakt családokban gyermeket nevelő apák körében a magasabb iskolai végzettségűek nagyobb eséllyel lépnek újabb párkapcsolatba, miután felbomlott előző kapcsolatuk, amelyben gyermekeik születtek; illetve hogy mivel kelen-dőbbek a partnerkapcsolati piacon, a kizárólag pótiszülői szerepbe is nagyobb eséllyel kerülnek. Ez az összefüggés 2011-ben meggyengül, 2022-ben viszont megerősödik, ami egybevág azzal, amit az anyák esetében is találtunk, tehát hogy az alacsonyabb iskolai végzettségű anyáknak 2022-ben van a legnagyobb esélye új kapcsolat kialakítására.

Eredményeink alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy miközben a nem intakt szülőség időben előre haladva általában véve egyre szorosabb kapcsolatot mutat a szülők alacsony iskolai végzettségével, addig az, hogy a nem intakt szülőség mely formája alakul ki, társadalmi státusz szerint sokkal változatosabb képet mutat, és az összefüggések a különböző években gyakran eltérőek. A nem intakt szülőség kialakulását a társadalompolitikai intézkedések feltehetően erősebben befolyásolják.

Tanulmányunkban a szülőség különböző formáit keresztmetszeti adatokon vizsgáltuk, ami mind a kategóriák kialakításában, mind pedig az értelmezésben limitációt jelentett. Noha a szülőség státuszából a legtöbb esetben nyilvánvalóan lehet következtetni a szülőséggel kapcsolatos múltbéli eseményekre, a szülői életutak pontos mintázatát nem tudjuk felrajzolni. Ugyanakkor a teljes körű népszámlálási adatok három időpontban lehetőséget nyújtottak a szülőség különböző formáinak vizsgálatára, illetve a társadalmi egyenlőtlenségek témakörével való összekapcsolásra.

Irodalom

- Amato, P. R. (2010): Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, Vol. 72, No. 3, 650–666. p., DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x>.
- Bernardi, F. – D. Boertien (2017): Non-intact families and diverging educational destinies: A decomposition analysis for Germany, Italy, the United Kingdom and the United States. *Social Science Research*, Vol. 63, 181–191. p., DOI: 10.1016/j.ssresearch.2016.09.004.
- Carlson, M. J. – P. England (2011): *Social class and changing families in an unequal America*. Stanford, CA, US: Stanford University Press.
- Cherlin, A. J. (2014): *Labor's love lost: The rise and fall of the working-class family in America*. New York: Russel Sage Foundation.
- Eggebeen, D. J. – C. Knoester (2001): Does fatherhood matter for men? *Journal of Marriage and Family*, Vol. 63, No. 2, 381–393. p., DOI:10.1111/j.1741-3737.2001.00381.x.
- Esping-Andersen, G. (2007): Sociological explanations of changing income distribution, *American Behavioral Scientist*, Vol. 50, No. 5, 639–658. p., DOI: 10.1177/0002764206295011.
- Garriga, A. – L. Bernardi (2019): Custody arrangements and social inequalities among children. *Revue des politiques sociales et familiales*, Vol. 131, No. 1, 203–217. p., DOI: <https://doi.org/10.3406/caf.2019.3360>.
- Garriga, A. – C. Cortina (2017): The change in single mothers' educational gradient over time in Spain. *Demographic Research*, Vol. 36, Art. No. 61, 1859–1888. p., DOI: 10.4054/DemRes.2017.36.61.
- Garriga, A. – S. Sarasa – P. Berta (2015): Mother's educational level and single motherhood: Comparing Spain and Italy. *Demographic Research*, Vol. 33, Art. No. 42, 1165–1210. p., DOI: 10.4054/DemRes.2015.33.42.
- Goldscheider, F. K. – S. Sessler (2006): Creating stepfamilies: Integrating children into the study of union formation. *Journal of Marriage and Family*, Vol. 68, No. 2, 275–291. p., DOI:10.1111/j.1741-3737.2006.00252.x.

- Harcsa I. – Monostori J. (2018): A háztartásszerkezet és az iskolai végzettség összefüggései. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. (szerk.): Társadalmi Riport 2018. Budapest: TÁRKI, 109–124. p.
- Harcsa I. – Monostori J. (2020): A mozaikcsaládok. Socio.hu, Társadalomtudományi Szemle, 10. évf. 2. sz., 1–26. p., DOI: <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2020.2.1>.
- Hopcroft, R. L. (2015): Sex differences in the relationship between status and number of offspring in the contemporary U.S. *Evolution and Human Behavior*, Vol. 36, No. 2, 146–151. p., DOI: [10.1016/j.evolhumbehav.2014.10.003](https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2014.10.003).
- Kim, H. S. (2011): Consequences of parental divorce for child development. *American Sociological Review*, Vol. 76, No. 3, 487–511. p., DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0003122411407748>.
- Lappegård, T. – M. Rønsen (2013): Socioeconomic differences in multipartner fertility among Norwegian men. *Demography*, Vol. 50, No. 3, 1135–1153. p., DOI: [10.1007/s13524-012-0165-1](https://doi.org/10.1007/s13524-012-0165-1).
- Matysiak, A. – M. Styrac – D. Vignoli (2014): The educational gradient in marital disruption: A meta-analysis of European research findings. *Population Studies*, Vol. 68, No. 2, 197–215. p., DOI: <https://doi.org/10.1080/00324728.2013.856459>.
- McLanahan, S. S. (2004): Diverging destinies: How children are faring under the second demographic transition. *Demography*, Vol. 41, No. 4, 607–627. p., DOI: [10.1353/dem.2004.0033](https://doi.org/10.1353/dem.2004.0033).
- McLanahan, S. S. – W. Jacobsen (2015): Diverging destinies revisited. In: Amato, P. – A. Booth – S. M. McHale – J. Van Hook (eds.): *Families in an era of increasing inequality*. National Symposium on Family Issues 5., Switzerland: Springer Int. Publishing. Chapter 1, 3–23. p., DOI: [10.1007/978-3-319-08308-7_1](https://doi.org/10.1007/978-3-319-08308-7_1).
- McLanahan, S. – C. Percheski (2008): Family structure and the reproduction of inequalities. *Annual Review of Sociology*, Vol. 34, 257–276. p., DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.34.040507.134549>.
- Murinkó L. – Rohr A. (2018): Párkapcsolat, házasságkötés. In: Monostori J. – Öri P. – Spéder Zs. (szerk.): *Demográfiai Portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, 9–28. p.
- Sodermans, A. K. – K. Matthijs – G. Swicegood (2013): Characteristics of joint physical custody families in Flanders. *Demographic Research*, Vol. 28, Art. No. 29, 821–848. p., DOI: [10.4054/DemRes.2013.28.29](https://doi.org/10.4054/DemRes.2013.28.29).
- Sun, Y. – Y. Li (2009): Parental divorce, sibship size, family resources, and children's academic performance. *Social Science Research*, Vol. 38, No. 3, 622–634. p., DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2009.03.007>.
- Thomson, E. – T. Lappegård – M. Carlson – A. Evans – E. Gray (2014): Childbearing across partnerships in Australia, the United States, Norway, and Sweden. *Demography*, Vol. 51, No. 2, 485–508. p., DOI: <https://doi.org/10.1007/s13524-013-0273-6>.
- Vanassche, S. – M. Corijn – K. Matthijs – G. Swicegood (2015): Repartnering and childbearing after divorce: Differences according to parental status and custodial arrangements. *Population Research and Policy Review*, Vol. 34, No. 5, 761–784. p., DOI: <https://doi.org/10.1007/s11113-015-9366-9>.
- Waldvogel, P. – U. Ehlert (2016): Contemporary fatherhood and its consequences for paternal psychological well-being – A cross-sectional study of fathers in Central Europe. *Frontiers in Public Health*, Vol. 4, 199. p., DOI: <https://doi.org/10.3389%2Fpubh.2016.00199>.
- Wax, A. (2007): Engines of Inequality: class, race and family structure. *Family Law Quarterly*, Vol. 41, No. 3, 567–599. p.

Függelék

F1. táblázat. *A szülőség típusai nemek szerint Magyarországon 2001-ben, 2011-ben és 2022-ben (%)*

A szülőség típusa	Férfi			Nő		
	2001	2011	2022	2001	2011	2022
1. Van 0–18 éves bio. gyermeke, egyedül él	3,2	6,2	10,3	0,4	0,8	3,8
2. Van 0–18 éves bio. gyermeke, párkapcsolatban, családban nincs 0–18 éves gyermek	4,0	6,1	4,5	2,2	3,9	2,7
3. Van 0–18 éves bio. gyermeke, párkapcsolatban, összes 0–18 éves bio. gyereke a családban, párjának nincs csak saját gyermeke (párja pótszülő szerepben)	2,4	1,3	2,0	6,4	6,0	7,8
4. Van 0–18 éves bio. gyermeke, párkapcsolatban, összes 0–18 éves bio. gyereke a családban, párjának van csak saját gyermeke a családban (párja pótszülő szerepben)	2,5	2,7	4,3	0,6	0,6	1,0
5. Van 0–18 éves bio. gyermeke, párkapcsolatban, van 0–18 éves bio. gyereke a családban (de nem mind), párjának nincs csak saját gyermek (párja pótszülő szerepben)	0,3	0,2	0,3	0,5	0,5	0,6
6. Van 0–18 éves bio. gyermeke, párkapcsolatban, van 0–18 éves bio. gyereke a családban (de nem mind), párjának van csak saját gyermeke (párja pótszülő szerepben)	1,2	1,1	1,3	0,6	0,5	0,6
7. Van 0–18 éves bio. gyermeke, egyszülős, van 0–18 éves bio. gyereke a családban (de nem mind)	0,3	0,5	0,5	0,7	0,9	0,8
8. Van 0–18 éves bio. gyermeke, egyszülős, minden 0–18 éves bio. gyereke a családban	1,6	1,9	3,2	14,8	17,6	16,9

Az F1. táblázat folytatását lásd a következő oldalon.

A szülőség típusa	Férfi			Nő		
	2001	2011	2022	2001	2011	2022
9. Van 0–18 éves bio. gyermeke, egyik bio. gyermekével sem él együtt, van 0–18 éves gyermek a családban	3,2	2,0	2,4	2,4	0,9	1,7
10. Van 0–18 éves év bio. gyermeke, egyik bio. gyermekével sem él együtt, nincs 0–18 éves gyermek a családban, egyéb családforma	0,3	0,4	0,6	0,3	0,2	0,5
11. Nincs 0–18 éves bio. gyermeke, párkapcsolatban, van 0–18 éves gyermek a családban	3,5	7,0	4,8	1,5	4,4	2,4
12. Nincs 0–18 éves bio. gyermeke, egyszülős, van 0–18 éves gyermek a családban	0,1	0,2	0,5	0,3	1,0	1,3
13. Van 0–18 éves bio. gyermeke, párkapcsolatban, összes 0–18 éves bio. gyereke a családban	73,1	66,6	62,6	66,3	60,6	58,5
14. Van 0–18 éves bio. gyermeke, párkapcsolatban, van 0–18 éves bio. gyereke a családban (de nem mind)	4,4	4,0	2,9	2,8	2,2	1,5
Összesen (fő)	1,113,221	1,249,352	2,362,573	1,015,230	1,142,007	2,157,237

Forrás: KSH Népszámlálás 2001., 2011., 2022. évi adatai alapján saját számítás.

Megjegyzés: Bio. gyermek: biológiai, vérszerinti gyermek.

Szülőségi formák csoportjai: Intakt szülőség (13.); Egyszülős (8.); Különélő szülőség (1.,2.,10.). Kizárólag pótszülőség (9.,11.); A nem intakt szülőség egyéb formái, mozaik családban (4–6.). A többi kategóriához tartozó csoportot nem vontuk be az elemzésbe, mivel igyekeztünk azokat a szülői formákat figyelembe venni, amelyek kutatási kérdéseinkhez közvetlenül kapcsolódnak.